

vocat ac frequentissimum esse dicit. Itaque de eo ait: Quo in genere et species ex accersitis verbis venit, et intellectus ex propriis. Sic ille cum exorsus fuisset ita,

*Nondum subacta ferre jugum valet
cervice, nondum munia comparis aequare.*

Addidissetque:

*Circa virenteis est animus tuae
campos juvencae, nunc fluviis gravem
solantis aestum, nunc in udo
ludere cum vitulis salicto
Praegestientis.*

Postea citra figuram

*—jam proterva
Fronte petet Lalage maritum.*

Et Virgilius Julii dictatoris necem in Daphnidis persona deplorans, cum personae decorum servasset fere in omnibus, in illo tamen

*Daphnis et Armenias curru subiungere tigres
Instituit, Daphnis thyrsos inducere Baccho.*

Recessit a decoro: proprie enim, et literate posuit, quod a Caesare, quo de agebat, factum est. Is enim sacra Liberi patris e Armenia Romam transtulisse dicitur. Idem ubi apum praelia, atque mores, ducta a re militari, et Romanorum acie, atque castris traslatione persequitur, alternis prope versibus nunc in metaphora insistit, nunc proprie loquitur; translate illud

*—namque morantes
Martius ille aeris rauci canor increpat et vox
Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.*

Literate, quod sequitur:

—trepidae inter se coeunt pennisque coruscant.

Rursus translate:

Et circa regem, atque ipsa ad praetoria densae miscentur

Proprie porro:

*—concurritur aethere in alto
Fit sonitus magnum mistae glomerantur in orbem*

Sine Metaphora illud:

*Nec vero a stabilis pluma impendente recedunt
Longius, aut credunt coelo adventantibus Euris.*

Redit ad institutam allegoriam:

*Sed circum tutae sub maenibus urbis aquantur
Excursusque breves tentant.—*

Sed, ut hos omittam, sacri profecto scriptores, id quod magnus ille Chrysostomus vere animadvertisit (1), quoties allegorias adhibent, adhibent autem illas saepissime, nullus enim tropus in sacris litteris est allegoria crebrior, eas aut interpretantur ipsi, aut ita distinguunt propriis notis earum rerum, de quibus vere agunt, itaque temperant, ut facile prudens lector, quae sit earum sententia assequatur. Quod ut doceam, exempla nonnulla proferam. Interpretantur ipsi, ut Esaias in illa vineae allegoria (2). Nam eam postquam perfecit, omnibus artis et ingenii coloribus adhibita brevi interpretatione, e vestigio ipsam declaravit dicens: *Vinea Domini exercituum domus Israel est, et vir Juda germen ejus.* Et Ezechiel vates (3) similiter quod de gemina aquila, deque vinea ab altera illarum consita, versus alteram autem sarmenta emittente, miris allegoriis involuit, reseavit, et aperuit mox his verbis: *Nescitis quid ista signi-*

(1) Chrysosto. in c. vi. Esa. (2) Esai. v. (3) Ezech. xvii.

fcent. Ecce veniet Rex Babyloniae in Hierusalem, et quae sequuntur. Distinguunt etiam eas allegorias interdum propriis notis rerum, de quibus vere agunt, ne quis aut dubitandi, aut inepte interpretandi locus relinquatur, earumque allegoriarum plura sunt exempla, sed illud est in primis nobile, quod est apud Ezechiel (1), quo loco populi Israelitici ingratum adversus Deum animum, et impios mores vates describens, foeminam quamdam inducit, in eum qui se ab infantia aluerat, et adultam uxorem duxerat, et praeterea affecerat multis ac magnis beneficiis ingratam et infidelem. Nam cum accommodate ad personam inductam, allegoriceque dixisset: In die ortus tui non est praecisus umbilicus tuus, et aqua non es lota, neque sale salita; et paulo infra: Et transiens per te vidi te conculcata in sanguine tuo, et dixi tibi cum esses in sanguine tuo; dixi, inquam, tibi in sanguine tuo vive. Citra allegoriam adjecit: Et multiplicata quasi germen agri dedi te, et multiplicata es. Et statim ad allegoriam rediens: Grandis, inquit, effecta es, et pervenisti ad mundum muliebrem: ubera tua intumuerunt, et pilus tuus germinavit, et eras nuda. Tum illa: Et vestivi te discoloribus. Deinde velut oblitus personae foeminae addidit: Profecisti in regnum, et egressum est nomen tuum in gentes. Rursus allegorice: Et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es, et exposuisti fornicationes tuas omni transeunti. Iterum proprie: De auro meo, et argento meo quod dedi tibi fecisti tibi imagines masculas. Sic que ad extremum usque ex utroque genere figurato et proprio orationem suam temperat. Item in proverbiis Salomon (2), ad illa quae figurata dixerat. Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui, et habeto eas solus, ne sint alieni participes tui, et sit vena tua benedicta. Proprie et literate addidit id, ex quo facile intelligeremus, quid illis tropis occulte et verecunde significatum esset. Itaque ait:

(1) Ezech. XVI. (2) Prov. V.

Laetare cum muliere adolescentiae tuae, cerva charissima, et gratissimus hinnulus, ubera illius inebrient te omni tempore, et in amore illius delectare jugiter. Sed exemplorum modus jam sit, eoque revertamur unde digressi sumus. PULCHRAE SUNT GENAE TUAE, SICUT TURTURIS: COLLUM TUUM SICUT MONILIA. Perseverat in laudando sponsae formam non solum naturali, et suo bono praestantem, sed etiam cultu ipso commendabiliorem redditam, quod ipsum elegantis formae argumentum est. Nam quae forma excellunt foeminae, et incultae placent, et cultae nitent, quod contra accidit inconcinnis, et deformibus. Quamquam hoc loco ☽ et ☿ Hebraicorum elementorum similitudo causam variae interpretationis attulit, aliis ita transferentibus, pulchrae sunt genae tuae sicut turturis, aliis in turturibus, sed utrovis modo se habeat ista res, illud certum est, mundi muliebris partes quasdam, et certi generis foeminea ornamenta his nominibus turturum, et monilium significari, quae autem illa, aut qualia sint explicare non est facile. Nam quidam Hebraicum ☽ Thor, quod vetus interpres turtur vertit, catenulas ex auro pertenues esse volunt, quidam perexiguas gemmas, plures uno filo insertas, quidam sigilla perexigua turturum ex auro argento scite facta. Memoria teneo signa foeminarum perantiqua vidisse me, quorum capiti inerat mitra caetera ad Graecum morem effecta, nisi quod a mitrae margine, ab ea parte marginis, quae tempora attingit fila perplura ducebantur, quae ad genasque pertinebant. Quod ornamenti genus non solum est perantiquum, sed Palaesthinis id atque Syris foeminis olim fuisse usitatum ex eo conjicio, quod Arabes, cui nostra tempestate Africam obtinent, plurimum utuntur iis, sive filis, sive liciis, non solum in penulis, quas e lana et serico conficiunt ad imbræ arcendos, sed etiam in tyaris lineis, et praelongis, quas multiplici flexu capiti circundant. Verosimile autem est isthaec mitrae marginibus fila pendentia, e lino intorto vulgo fieri solita, ditiores vero, et nobiliores

foeminas aurea illa gestasse, aut proe illis usas fuisse tenuibus ex auro catenulis, aut margaritarum item tenuium, et filo insertarum pluribus ordinibus, quorum ad extrema addita essent sigilla turterum aurea, et perexigua, idque ornamentum vocari Hebraeis תורם Thorim multitudines numero. Haec cum scribebam didici a quodam Arabe, cuius utebar opera idem quod ego conjectura ex antiquis signis descripsi foeminei capitis ornamentum, aut certe illi valde simile, nunc in usu esse Arabibus foeminis, vocarique ab illis patria lingua Húmal hazem. Esse autem vittam lineam acu pictam longam octo digitos, latam tres: ejus ab altero margine duci plures ordines filo insertorum, aut orbicularum aureorum, aut margaritarum tenuium, aut mixtim utrorumque: eam vittam caeteris, quibus capita ornant, Arabes foeminas superaddere solere, religareque arcto nodo, ita ut margaritarum ordines illi, qui e vitta pendent ad cilia fere pertineant, et fronti atque temporibus involitent. Atque; haec de turteribus. Monilia porro quae Latinus interpres vertit, Hebraice כרוזים Haruzim dicuntur, nomen, ut quidam volunt permutatione unius litterae a אַרְזָן Haraz deductum, e cedro torno elaborati minutissimi globuli perforati, et filo juncti, quibus pro torquibus utuntur foeminae, esse dicuntur, ii nunc, vel e corallo, hebenove, vel e gagatis minutissimis fragmentis fiunt. Id igitur colli ornamentum, hoc loco cedri multitudinis numero appellatur: simili figura, atque in Hispano sermone idem ipsum ornamentum, vocitatur: *Los corales*, *Los azavaches*. Sunt etiam nonnulli, qui id nomen verbo חֲרָז Haraz quod attenuare significat deduci volunt, sonareque, dicunt Haruzim attenuata, aut minuta, vocari vero ea ornamenta attenuata propter exiguitatem, et tenuitatem earum partium ex quibus constant. Sequitur. MURENLAS AUREAS FACIEMUS TIBI, VERMICULATAS ARGENTO. Quod superius turtures hic murenulas vertit: nam in Hebraeo utrobique תורם Thorim legit. Ex quo intelligitur, vel ipso Hieronymo

teste, turtures muliebre ornamentum esse, MURENLAS AUREAS. Quoniam, ut video, inquit, genis tuis, atque ori, decus addunt ista ornamenta: jam ea tibi ex auro atque argento facienda curabo, quo eis, et libentius utare, et ornare magis. Atque haec sponsus. Cui sponsa. DUM ESSET REX IN ACCUBITU SUO, NARDUS MEA DEDIT ODOREM SUUM. Alternis prope versibus sibi invicem respondent, et amore certant inter se: idque jure faciunt. Est enim turpe in amore vinci. Ergo remunerat sponsum nardo, vel potius promittit se remuneraturam, pro turteribus aureis, quas ab eo dono acceptura erat. Atqui ut virorum est aurum dare amicae, quo se ornet, sic foeminarum, unguentis imbuere amatores suos, officiosasque, et amantes erga ipsos se ostendere, hoc praecipue officii genere. Apte igitur Salomon utrique personae dedit, quod utriusque erat maxime proprium. IN ACCUBITU SUO. Hebraice מֵסָב Mesab quod orbem, aut circuitum sonat. Accipitur autem hic pro triclinio, sic ab Hebraeis appellato: propterea quod antiqui cubantes; et thoris cubito innixi, atque in orbem positi, cibum capiebant. NARDUS MEA. De nardo Plinius, et Dioscorides: Hujus radix odore praestat, e qua unguentum suavissimi odoris olim conficiebatur, cujus Galenus meminit, de quo unguento etiam ille.

Nardi parvus onyx elicit cadum.

Id unguentum Graeci νάρδον vocant. Hebraei autem eodem, quo fruticem ipsum nomine appellant נֶרֶד Nered, NARDUS MEA: suam nominat propterea quod eo unguento, ipsa, ut omnium suavissimo, et odoratissimo maxime delectaretur. DEDIT ODOREM SUUM: a consequentibus rem notavit; perinde igitur est, ac si diceret in te, mi rex, cum discebueris effundam. Nardi pyxidem: dabit tunc Nardus mea odorem suum, id est, effundetur: nam unguenta cum effunduntur tunc maxime emitunt ex sese odoris vim. Sed

cur in convivio, et non in cubiculo potius? quia servit sua gentis consuetudini. Etenim Hebraeis in more erat quos ad convivium vocabant antequam discumberetur, vel in ipso accubitu, unguentis perfundere, maxime autem id faciebant, cum aut magistratum, aut superiorem aliquem invitabant. Itaque apud Joannem (1) Maria in caput Domini Jesu in triclinio sedentis nardi pretiosissimi vasculum infusisse dicitur. Et Christus ipse apud Lucam cap. vii non sine tacita reprehensione Simonis, qui ipsum invitaverat, et id officium, vel fastu, vel negligentia praetermisserat, hujus moris meminit dicens. Oleo caput meum non unxisti: haec autem unguento unxit pedes meos. Sed addit. **FASCICULUS MYRRHAE DILECTUS MEUS MIHI, INTER UBERA MEA COMMORABITUR.** Proxime superiora grati animi indicia erant, haec autem tenere amantem animum declarant. Non solum, inquit, unguentis te perfundam meis, quod, qui non amant, officio interdum, et gratificandi studio, et patrio more magis quam charitate aliqua inducti faciunt: sed quantum amant foeminae rosam, quamque illis charum, et gratum est e floribus corollas sibi, et fasciculos concinnare, quos ad nares admoveant, et suo sinu recondant: tam ipsa te, et p[ro]p[ter]a oculis gero, et intra meum pectus, verissimo amore recondo. Nam neque tu minus pulcher es quam rosa, neque ego patere rosae sinum potius, quam tibi pectus meum volo. Ducta est autem omnis haec oratio ex communi more adolescentularum foeminarum, quibus plurimus est atque pergratus rosarum atque florum usus. Myrrhae porro fasciculus, qui dicitur, is e myrrhae floribus atque foliis confectus et concinnatus est intelligendus. Est enim myrrha humili stipite arbor in Arabia et Syria maxime proveniens, cuius flores atque folia suavi odore sunt. Sequitur: **BOTRUS CYPRI DILECTUS MEUS, IN VINEIS ENGADDI.** Eodem quo superiora sensu, etiam haec dicuntur, nisi quod ipsa

(1) Joan. xii.

similitudinum geminatio, et ejusdem sententiae repetitio ad amoris vim magis declarandam pertinet. Quid autem Copher sit, pro quo vetus interpres Cyprum posuit, quid vineae Engaddi, incertum sane, quando vetustate cum rebus ipsis, multorum etiam nominum cognitio obliterateda est. Itaque alii aliud. Vetus interpres Cyprum vertit. Cypri autem nomine arborem eam intelligit, cuius meminit Josephus non Cyprum insulam, ut quidam arbitrantur: alii Caphuram esse putant: alii genus palmae quoddam. Qua in dissensione valde est verosimilis illorum sententia, qui Copher Hebraeis dici volunt id arbustum, e quo elicetur balsamum, quod est viti simile. Idque sit credibilius ex eo, quod additur. **IN VINEIS ENGADDI.** Nam Engaddi urbs est ad mare mortuum, ut in libro Jud, scribitur, quo in loco vites quae ferunt balsamum maxime provenire Josephus est author, capitu xxvii, libri iv Judaicae captivitatis. Ad haec sponsus e vestigio respondet. **ECCE TU PULCHRA ES, AMICA MEA: ECCE TU PULCHRA.** Contentione non solum laudandi studium accenditur, sed amor etiam ipse auctor efficitur: et quo plura hi conjuges inter se dicunt, eo plura dicere avert. Neque sibi ipsi satis faciunt mutuoque in aspectu defixi utrique ab altero gratior semper ad oculos species venit: miranturque se invicem magis, quo magis in se ipsi intuentur: qua ex admiratione ista sunt: **Ecce tu PULCHRA ES AMICA MEA, ECCE TU PULCHRA.** Non solum inquit, pulchre ornata, ut ante dicebam, sed tu ipsa per te, et tua sponte pulchra. Et quare sibi ita videatur declarat dicens. **OULI TUI COLUMBARUM.** Meminit oculorum in primis, quia in illos praecipue aciem oculorum suorum directam et intentam habebat: et ex illorum luminibus dulce ad se transferebat lumen. Ad haec quia haec corporis pars magnum momentum habet ad pulchritudinem in utramque partem, idcirco commemorat oculos, vel solum vel primum. Etenim turpibus oculis nulla quamvis honesta facies placet, pulchri autem, et gratae micantes ipsi per se com-

mendare formam possunt. Columbae autem, quarum meminit, non Hispanae, aut Italae accipiendae sunt, quae parum certe oculorum pulchritudine praestant, sed quas Syria, aut Palaesthina alit columbas, ab iis similitudo ista ducitur, quarum esse dicuntur formosissimi oculi cum figura, tum splendore. Sed sponsa illi statim. ECCE TU PULCHER ES, DILECTE MI, ET DECORUS. Sua illi verba resignat, nec sine corollario quidem, addidit enim, et decorus. Pulchritudo in membrorum corporis apta figura cum quadam coloris suavitate consistit: decor vero, et venustas, et dulcedo (nam omnia ista Hebraico δόξα Nahim significantur) non in partium figura modo, sed in motu etiam, et sermone, inque habitu, cultu, aspectu, ac omni denique actione cernitur, idque recte concinnitas appellatur: concinnique, et apti, et salsi, qui eo praestant: contra qui carent, inconcinni, inepti, insulsi. Atque ut pulchritudo ea, quae ex membrorum apta figura existit, nisi hac concinnitate conditatur, insulsa plane sit: ita cum ad eam hic sal accessit, efficitur ejusmodi, nihil ut ea fieri possit conditius. Praestat igitur utraque laude sponsus, id est perfecte, et cumulate pulcher est, idque ita sponsae videtur: quod magis declarant quae sequuntur. ET LECTULUS NOSTER FLORIDUS, TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA NOSTRA CYPRESSINA. Non solum inquit tu pulcher es, sed lectulus etiam noster, nostraque domus tota, a te pulchritudinem mutuantur: et ob id ipsum quia tua sunt, florere mihi omnia videntur, atque aurea esse: quod ex amantium loquendi consuetudine ductum est, ut caetera omnia. Quamquam etiam in eo quod de lectulo, et de ejus amoenitate sermonem hoc loco sponsa infert, personae, ut videtur, servit. Nam ut virum natura genuit ad exercitationem forensem, et extraneam: ita mulieri domestica negotia curanda tradidit: viro eum dedit ut sub dio saepe maneret, utque calores, atque frigora pateretur, iniret itinera, subiret certamina pro re tum privata, tum publica. Mulieris autem

operam ad domesticam diligentiam comparavit. Itaque inter caetera ad ejus curam pertinere voluit, domus ut munda esset, ac sordibus vacans, ut abaci ornati, triclinia culta, omnia praenitentia, in primis autem lecti strati per pulchre. Nam is cultus viros inducit, ad id, ut domi libenter manere, atque esse velint. Illa certe, cujus mentio fit in proverbii, ejus ostentatione cultus virum ad secum una commorandum invitat. Atque hactenus verborum, quem diximus sonum persequuti sumus (1), et quasi in scena res ageretur, suas cuique personae voces dedimus, sive potius a Salomone datas sumus interpretati: jam sub iis personis, et corporeorum amorum imaginibus, quid arcani, ac divini lateat aggrediamur dicere pro eo quantum nobis Deus intelligentiae, ac sermonis concesserit. Est enim magna res, et plane supra hominis vires, et denique ejusmodi, ut vix possit intelligi, nisi ab iis, qui eam non tam doctoris alicujus voce quam ipsa re, et suavi amoris experimento a Deo didicerunt, de quorum numero non esse me, et fateor et doleo. Sed qui nos in hanc scribendi, sive voluntatem, sive necessitatem induxit Deus, is, uti spero, scribentes adjuvabit, ea ut doceamus, quae cum ipsis, cui uni gratum facere cupimus, accepta, tum sanctae Romanae ecclesiae, cui omnia nostra probari volumus, sint utilia. Deo igitur auspice sic ordiamur.

ALTERA EXPLANATIO

Constare video fere inter omnes, in his personis effectos animi justi amores, et expressam imaginem vitae spirituallis declarari, amorem, inquam, Dei erga suos, ipsorum item erga Deum prona et incensa studia: quae ex pie acta vita

(1) Prover. VII.